

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA MODURILOR NEPERSONALE

RALUCA ARIANNA VÎLCEANU

Universitatea de Vest din Timișoara

Cuvinte cheie: *sistem verbal, categorii gramaticale, infinitiv/gerunziu/participiu/ supin, particularități sintagmatice*

Între categoriile gramaticale proprii clasei semantico-lexicale a verbului, categoria de *mod* este una esențială. Împreună cu alte categorii, precum cea de timp, diateză și persoană, ea a determinat cea dintâi mare distincție în ansamblul părților de vorbire (*partes orationes*), și anume distincția între *nume* și *verb*. Care, trebuie spus, inițial nu a fost o distincție (sau o delimitare) strict lingvistică, ci mai curând una filozofică și logică, știut fiind că cei care s-au arătat pentru prima dată atrași de probleme de limbă au fost marii cugetători ai antichității (Platon, Aristotel), interesați în primul rând de legile gândirii. În persoana acestora, spune Sextil Pușcariu, șeful școlii lingvistice clujene (Pușcariu 1940: 128), logicianul s-a întâlnit cu gramaticianul, fapt explicabil prin aceea că, adaugă acest învățat, „Filozoful, studiind legile gândirii logice, a trebuit să se întemeieze pe limbă, singurul mijloc de recunoaștere a gândirii.” (Pușcariu 1940: 128). Oferind „terenul” concret, realitatea controlabilă prin care putea fi observat și analizat ceea ce se petrece în planul abstract al gândirii, mișcarea acesteia, limba a servit logicii drept instrument și oglindă totodată, iar gramatica era, dacă nu logica însăși, cel puțin o parte a acesteia. „La Platon și Aristotel – afirmă G. Ivănescu – analiza morfologică și sintactică coincide cu analiza logică, iar stoicii au creat o gramatică ce se identifică în parte cu logica.” (Ivănescu 1963: 259)

Dar legătura aceasta intimă dintre logica clasică și gramatică a putut fi interpretată și în sens invers, adică logica și categoriile ei au avut (au trebuit să aibă) un suport lingvistic. Un atare punct de vedere exprimă, la noi, în termeni categorici, Lazăr Șăineanu: „Aristotel ridică pe un substrat pur lingvistic edificiul logicii sale. Așa-numitele categorii se bazează mai mult pe observațiuni de limbă decât pe speculațiile inteligenței.” (Șăineanu 1891: 7). Unii cercetători și-au propus chiar să dovedească dependența logicii aristotelice de structura limbii. Astfel, lingvistul francez Emil Benveniste (Benveniste 1966: 73) arată că celebrele categorii din logica aristotelică sunt de fapt categorii și distincții ale limbii, lucru ce lui i se pare firesc, de vreme ce categoriile gândirii nici nu pot avea altă bază decât lingvistică: „dacă încerci să atingi cadrele proprii ale gândirii nu dai decât din nou peste categoriile limbii”. Între aceste două atitudini, oarecum opuse, se situează concepția, mult mai rezonabilă, potrivit căreia categoriile din logica clasică (aristotelică) rezultă din transpunerea categoriilor *ontologice* (ale realului) asupra categoriilor lingvistice.

Închizând aici această paranteză și revenind la categoria lingvistică (gramaticală) de *mod*, vom spune că toate definițiile care i s-au dat și i se dau în mod obișnuit în lucrările de gramatică românească reflectă această concepție amintită chiar mai înainte.

Astfel, Iorgu Iordan afirmă că modul „Exprimă raportul dintre subiectul vorbitor și acțiune sau, altfel spus, chipul cum vorbitorul privește acțiunea pornind de la *realitate*. Indicativul prezintă acțiunea ca reală (*lucrez, ai lucrat, veși lucra*), conjunctivul ca posibilă, probabilă, îndoielnică (*să plec? să rămân?* nu știu ce *să fac*; trebuie *să te apuci* de treabă), condiționalul o prezintă în funcție de o condiție (*ar lucra* mai bine, dacă *ar fi ajutat*), optativul, sub forma unei dorințe (*de-aș ajunge* acasă mai repede!), iar imperativul, sub forma unei porunci, a unui îndemn, a unei cereri (*Taci!, Fii mai activ!, Dă-mi cartea asta!*)” (Iordan 1956: 410)¹. Un punct de vedere similar îl găsim în lucrarea colectivă *Structura morfologică a limbii române contemporane* (SMLRC): „Considerate sub aspectul valorii modale pe care o exprimă, formele paradigmei verbale se grupează în mai multe

¹ Mai departe vom folosi siglele LRC.

moduri: indicativ, conjunctiv, condițional, prezumtiv, imperativ, infinitiv, gerunziu, supin și participiu. Fiecare mod se caracterizează prin anumite particularități de flexiune și printr-o valoare specifică. *Totalitatea acestor valori distincte... constituie categoria gramaticală a modului*". (Iordan, Guțu Romalo, Niculescu 1967: 200-201), precum și la Gh. Constantinescu-Dobridor, în *Morfologia limbii române*: „Modul este categoria gramaticală flexionară definită semantic ca exprimând aprecierea vorbitorului față de proces, felul în care acesta prezintă procesul”. (Constantinescu-Dobridor 1974: 191). Valorile prin care se manifestă această categorie gramaticală în română se bazează pe distincția *realitate/posibilitate*, adică *acțiune reală = indicativ*, acțiune *posibilă*, concepută foarte diferit = mai multe moduri, și anume: *posibilitate propriu-zisă = conjunctiv*, *posibilitate condiționată = condițional*, *posibilitate dorită = optativ*, *posibilitate ca îndemn, poruncă = imperativ*.

Definit astfel, modul reprezintă totalitatea acestor valori distincte și opozabile una alteia. După particularitățile flexionare, modurile se clasifică în: moduri **personale** = cele care au în flexiunea lor categoriile gramaticale de persoană și de număr (inclusiv de timp), precum și morfemele necesare marcării acestora: *indicativul, conjunctivul, condițional-optativul, imperativul și prezumtivul* (conjunctivul și prezumtivul numai parțial, căci conjunctivul perfect – *să fi cântat* și prezumtivul construit cu conjunctivul – *se poate să fi cântat* – nu dispun de asemenea morfeme distincte de la o persoană la alta), și moduri **nepersonale** = cele care nu au propriu-zis o flexiune și, implicit, nici categoriile gramaticale de persoană și de număr și nici morfemele necesare marcării acestora: *infinitivul, gerunziul², participiul și supinul*.

În strânsă legătură cu această clasificare stă o alta, ce ține seamă de posibilitatea de a apărea sau nu independent în comunicare, deci de a constitui sau nu singure nucleul comunicării. Potrivit acestei clasificări, după particularitățile sintagmatice, se disting: moduri *predicative* și moduri *nepredicative*. De obicei, sunt predicative

² În cazul acestora două, categoriile gramaticale de persoană și număr pot fi marcate prin pronume personale și formele pronumelui reflexiv.

modurile personale, respectiv sunt nepredicative modurile nepersonale, în virtutea faptului că noțiunea de „personal” e corelativă cu aceea de „predicativ”, iar noțiunea de „nepersonal” e corelativă cu aceea de „nepredicativ”. Este, însă, necesar de precizat că noțiunile de *mod predicativ* și *mod nepredicativ* nu trebuie confundate cu acelea de *verb predicativ* și *verb nepredicativ*: un verb predicativ poate fi predicat numai dacă are înțelesul lexical deplin și este la un mod personal (uneori și la unele moduri nepersonale – infinitiv și supin – întrebuințate cu valoare de imperativ: „*A se feri de umezeală*”, „*De păstrat la răcoare*”) și, totodată, modurile predicative au funcția de predicat numai dacă sunt ale unui verb predicativ în sensul arătat aici, în timp ce modurile personale ale unor verbe nepredicative, adică neautonome semantic (este vorba de verbele copulative și semicopulative), intră în componența predicatului nominal sau nominal-verbal ori verbal-nominal³ (împreună cu un nume predicativ). Gramatica tradițională a considerat și consideră ca esențial diferite modurile personale de modurile nepersonale, modurile predicative de modurile nepredicative, păstrând corelația personal-predicativ, nepersonal-nepredicativ. Dar, noțiunea de „nepersonal” nu o respinge totdeauna pe aceea de „predicativ”, căci, de exemplu, un verb la infinitiv sau la gerunziu poate reda categoria gramaticală de persoană și număr nu neapărat prin mărci sau morfeme specifice, ci cu ajutorul formelor atone ale pronumelui reflexiv (înainte de a *mă* duce, a *te* duce, a *se* duce, a *ne* (*vă*) duce; ducându-*mă*, ducându-*te*, ducându-*ne*, ducându-*vă*) sau prin prezența pronumelui personal subiect (ajungând *eu/tu/noi/voi*) înainte de a veni *el/ea/ei*) ori a unui substantiv în nominativ (*Intrând străinii în curte, ai casei îl întâmpinară*; *Vine vremea de a pricepe omul ce e bine și ce e rău*). O examinare detaliată a valorii modurilor personale, respectiv a valorii modurilor nepersonale (pentru a releva specificul fiecăruia în parte) este oricând binevenită și chiar necesară, însă ea nu stă în intenția noastră acum.

³ Pentru aceasta vezi Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, în “Studii de gramatică”, vol.II, 1957, p. 105-121, și Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române*, ed. a 2-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 102-103.

Infinitivul

Este modul care „arată cum se numește o acțiune considerată în afara oricărui raport cu vorbitorul sau cu împrejurările exterioare: *a merge, a sta, a vorbi* etc.” (Iordan 1956: 416). Cu alte cuvinte, infinitivul exprimă acțiunea în chip general, abstract, nedefinit, ceea ce explică nu doar inaptitudinea lui de a avea forme distincte pentru ideea de timp, de persoană și de număr, ci și numele însuși de *infinitiv* (adică „nedefinit”, „nedeterminat”, „nehotărât”). Fiind chiar numele unei acțiuni, gramatica tradițională a considerat infinitivul drept „forma substantivală a verbului” ((Iordan 1956: 416). Totuși, prin natura lui, infinitivul ține și de verb și de substantiv, putând îndeplini în propoziție funcțiuni specifice atât verbului, cât și substantivului (de exemplu, subiect, nume predicativ, atribut, complement).

Gerunziul

Este forma verbală care prezintă acțiunea în desfășurare, ca proces, fără vreo referire precisă la momentul vorbirii. Se caracterizează prin morfemele segmentale *-ind, -ând*, numite și sufixe modale. Natura verbală a gerunziului se manifestă, ca și la infinitiv, prin posibilitățile sale combinatorii. Este folosit, și el, în două situații distincte: a) *dependent de conjugare*, și anume ca element component în structura prezumtivului prezent (*va fi plecând - o fi plecând* – se poate *să fi plecând* - poate că *ar fi plecând*) și a formelor perifrastice de imperfect (*era mergând* „mergea”) și de mai mult ca perfect (*a fost plecând* „plecase”); b) *independent de conjugare*, când, ca determinant al unui substantiv sau verb, îndeplinește pe lângă acestea diverse funcții sintactice.

Cu toate că nu are desinențe personale proprii, gerunziul, ca și infinitivul, se poate raporta în chip explicit la o persoană prin intermediul pronomului reflexiv însoțitor (la acuzativ sau dativ), de exemplu: *grăbindu-mă* (= eu), *grăbindu-te* (= tu), *grăbindu-se* (= el, ea, ei, ele), *grăbindu-ne* (= noi), *grăbindu-vă* (= voi), *amintindu-mi* (= eu), *amintindu-ți* (= tu), *amintindu-și* (= el, ea, ei, ele) etc. etc. Gerunziul poate intra în relație și cu un subiect (substantiv sau

pronume în nominativ), de regulă diferit de al verbului la mod personal: „*Făcând lupul* acele zgomote, iezii s-au speriat” (Creangă), „*Intervenind noi* la timp, conflictul a fost evitat”. În astfel de situații, gerunziului i se recunoaște valoarea de mod predicativ.

Ca și în cazul infinitivului, raportul gerunziu-subiect este totdeauna presupus, chiar și atunci când subiectul de referință este comun cu al verbului la mod personal: *Intrând* în casă, *ciobanii* aflară că..., ceea ce le îndreptățește pe Matilda Caragiu-Marioțeanu (Caragiu-Marioțeanu 1957: 61-89) și Frieda Edelstein (Edelstein 1972) să susțină că gerunziul este totdeauna un mod predicativ, cu atât mai mult cu cât gerunziul se poate raporta și la categoriile de diateză și de timp, tot explicit, adică prin aportul elementelor oferite de context, spre exemplu: diateza *activă*: „Copiii se joacă *desenând*”, diateza *pasivă*: „S-a ridicat cu greu, *fiind ajutat* de către colegi”, diateza *reflexivă*: „S-a oprit din lucru, *uitându-se* la ei”, „S-a întors acasă, *amintindu-și* că nu luase bani de drum”; timpul *prezent*: „merge *cântând*”, timpul *trecut*: „mereu *revenea plângând*” (imperfect), „*s-a întors plângând*” (perfect compus), „*se întorsese plângând*” (mai mult ca perfect), „*se întoarse plângând*” (perfect simplu), timpul *viitor*: „se va întoarce *plângând*”. Gerunziul poate avea cele mai diverse funcții sintactice, de la subiect (“Se vede *fulgerând*”, „Se aude *tunând*”), nume predicativ („Rămase... *uitându-se* la ea ca la o arătare”), atribut (“Am întâlnit oameni *plângând*”) și toate felurile de complemente necircumstanțiale și circumstanțiale, până la elementul predicativ suplimentar („N-o mai cred, s-o văd *murind*”). În aceeași măsură gerunziul poate și să primească toate complinirile specifice verbului, de la numele predicativ („Fiind *bolnav*, a absentat de la program”), complementul direct și indirect („haina-i măturând *pământul*”; „au plecat, mulțumind *gazdei* pentru ospitalitate”), până la complementele circumstanțiale (de loc: „*intrând în curte*, a observat”, de timp: „muncea trudind *până noaptea*”, de scop: „alerga tot timpul, muncind *pentru întreținerea* familiei”, de mod: „vâjâind *ca vijelia* și *ca plesnetul de ploaie*”, de instrument: „de mic s-a pomenit *cântând la vioară*”) și până la elementul predicativ suplimentar („un copil umblând *descult*”). Din cele de mai sus nu trebuie să se tragă concluzia că gerunziul poate să apară ca element independent, ca

nucleu al unei comunicări independente, separată de un enunț cu verb la mod personal. Tocmai de aceea gerunziul a și fost denumit „predicat dependent” sau predicat de gradul II. (Hazy 1971: 109-119).

Participiul

Este modul nepersonal care, „sub formă de adjectiv, denumește acțiunea suferită de un obiect” (Gramatica Academiei 1963: 228), acțiune ce se prezintă ca un rezultat, ca o expresie a stării obiectului, ca o însușire statică a acestuia. Se caracterizează prin morfemele segmentale -t și -s (sufixe gramaticale modale). Prin natura sa, ține și de adjectiv și de verb, având caracteristici comune cu fiecare dintre acestea.

Ca și infinitivul și gerunziul, participiul este folosit în două feluri: a) *independent de conjugare*, adică drept o unitate sintactică aparte, de sine stătătoare, ca în aceste exemple: „avea priviri *speriate* și *plânse*”, „băiatul era *așezat* și *potolit*”, „Adunase viorelele *cele mai bătute*”, „Alt bade mi-am căpătat/Mai voinic și *mai legat*”; (substantivat) „Nu plânge, *iubita* mea”, „Cine a scornit *iubitul*/Nu l-ar mai răbda pământul”, „*Nemulțumitului* i se ia darul”, – în toate aceste manifestări participiul ține de adjectiv; b) *dependent de conjugare*, ca element formativ în structura timpurilor compuse din diatezele activă și reflexivă (perfectul compus: *am cântat*, viitorul anterior: *voi fi cântat*, conjunctivul și optativul perfect: *să fi cântat - aș fi cântat*, infinitivul perfect: *a fi cântat*, prezumtivul perfect: *va fi cântat, o fi cântat*), respectiv ca element fără de care nu poate fi concepută diateza pasivă, la toate modurile și timpurile: *sunt chemat, eram chemat, fusei chemat, fusesem chemat, voi fi chemat, voi fi fost chemat, să fiu chemat, să fi fost chemat, aș fi chemat, aș fi fost chemat*; în toate aceste cazuri rămâne și trebuie permanent subînțeles un complement de agent, altfel există riscul confuziei cu diateza activă, conf.: „*eu să fi fost chemat pe cineva*” (diateza activă) – „*eu să fi fost chemat de către cineva*” (diateza pasivă).

Potrivit acestor particularități atât de distincte, participiul este considerat ca reprezentând două elemente omonime: ca o temă verbală (comună și altor moduri – personale și nepersonale) și ca un cuvânt

exterior paradigmei verbale, asemănător cu adjectivul, dar neconfundându-se cu acesta. De aici, desigur, și numele său de „participiu”, adică participă și la verb, și la adjectiv. Unele participii au numai sensuri active: *intrat, înfrunzit, răcit, turbat*, altele numai sensuri pasive: *admis, cerut, cusut, lăudat, propus* etc., iar altele pot avea fie sens activ, fie sens pasiv, în funcție de context: om *băut*, adică „beat” (femeie *băută*) – vin *băut* (apă *băută*) de cineva, om *nemâncat*, adică „flămând”, care „nu a mâncat” (femeie *nemâncată*) – cozonac *nemâncat* „care nu a fost consumat” (pâine *nemâncată*), om *umblat* „care a circulat mult” – drum *umblat*, femeie *învățată* „care a dobândit multă știință de carte” – lecție *învățată*.

Supinul

Este forma modală (nepersonală) caracterizată prin morfemul de origine prepozițională **de** (altelei *la, după, pentru*), antepusă formei omonime de participiu masculin (neutru): „ei termină *de săpat*”, „mergem *la secerat*”, „umbla prin târg *după cumpărat* sumani”, „băutura o păstra *pentru treierat*”. Ca și infinitivul (scurt), exprimă acțiunea tot în chip *general, abstract*, însă *deziderativ*, ca o cerință (dorință) de realizare a acesteia, mai ales după verbe care exprimă necesitatea, trebuința: „grâul se copsese, *era de secerat*”, „nu a plecat de acasă *pentru că avea de scris*”, „lucrarea *rămânea de încheiat*”.

Din punct de vedere *semantic* este foarte apropiat de infinitiv, iar din punct de vedere formal este omonim cu participiul invariabil, de care se deosebește prin morfemul **de** și printr-o distribuție proprie.

Sub aspect *morfologic*, are drept particularități următoarele: este indiferent la categoriile gramaticale de persoană și număr, nu cunoaște morfeme ale diatezei și nici ale timpului, cu mențiunea că poate face referire la timp în mod indirect, adică prin mijlocirea formelor temporale ale verbului predicat (prezent: „**am de citit**”, imperfect: „**aveam de citit**”, perfect compus: „**am avut de citit**”, viitor: „**voi avea de citit**”). Supinul nu cunoaște o flexiune după gen, număr și caz, deci se folosește exclusiv *independent de conjugare* (mai ales după verbele *a fi, a avea, a termina, a rămâne*).

Asemănarea sa cu substantivul este mai evidentă când supinul se folosește fără morfemul **de** și când el nu este altceva decât un substantiv abstract provenit prin schimbarea valorii gramaticale (cu ajutorul articolului hotărât): *de săpat* > *săpatul* (la porumb), *de grăpat* > *grăpatul* (la sfeclă), *de semănat* > *semănatul* (la grâu), *de măturat* > *măturatul* (curții). În aceste cazuri supinul substantivat se apropie foarte mult de valoarea infinitivului lung: *lucraturul* pământului – *lucrarea* pământului, *culesul* fructelor – *culegerea* fructelor.

După acest succint și util excurs preliminar în sfera modurilor nepersonale, revenim la **modul infinitiv**, încercând să prezentăm pe scurt câteva aspecte ale profilului și valorilor lui în limba română.

„Infinitivul românesc (este vorba, desigur, de infinitivul lung) este infinitivul latin, continuat și dezvoltat pe teritoriul României orientale, după ce ansamblul trăsăturilor comune din protoromână capătă statut de idiom autonom” (Diaconescu 1977: 55). Fenomenul acesta – susțin cei mai mulți specialiști – s-a petrecut în secolele X-XI, când româna comună (sau protoromâna) s-a divizat în unități dialectale, dintre care numai dacoromâna va cunoaște o dezvoltare proprie, iar aromâna, meglenoromâna și istroromâna vor avea o altă evoluție datorită, în parte, și influenței limbii populațiilor cu care au venit în contact (limba greacă, limba bulgară, limba albaneză). Comparativ cu infinitivul din celelalte limbi romanice, infinitivul românesc prezintă și fenomene (sau elemente) comune, dar și unele trăsături specifice, ca rezultat al dezvoltării lui independente. Semnificativă în această privință este apariția în română a unei forme de infinitiv scurt pe lângă cea de infinitiv lung: *cântare* – (a) *cânta*, *șede(a)re* – (a) *șede*, *facere* – (a) *face*, *venire* – (a) *veni*. În cadrul acestui sistem cu două unități, fiecare unitate este expresia unei valori de conținut distincte, adică: infinitivul lung reprezintă, de regulă, valoarea nominală (substantivală) – *cântare* (pl. *cântări*), iar infinitivul scurt este expresia valorii verbale – (a) *cânta*. Această formă scurtă de infinitiv, ca expresie a valorii verbale, a asigurat supraviețuirea infinitivului (lung) în sistemul verbal românesc; fără această formă scurtă, infinitivul din dacoromână ar fi avut soarta infinitivului din aromână și meglenoromână, unde el există numai în formă lungă, ca substantiv: arom. *dare* („dare”, „atribuire”), *turnare*

(„întoarcere”); megl.: *măncări* („mâncare”), *fățiri* („facere”, „lucrare”), *turnari* („întoarcere”). În celelalte limbi romanice una și aceeași formă marchează când valoarea verbală, când valoarea nominală, opoziția dintre ele realizându-se prin elemente de ordin extern (articolul hotărât și distribuția). Astfel, în fr. *penser* „a gândi” – *le penser* „gândirea, faptul de a gândi”; sp. *estudiar* „a studia” – *el estudiar* „studiul, faptul de a studia”; it. *dormire* „a dormi” – *il dormire* „faptul de a dormi”, *mangiare* „a mânca” – *il mangiare* „mâncarea, faptul de a mânca”.

Procesul de apariție a formei de infinitiv scurt (*cânta*) din forma de infinitiv lung (*cântare*) prin reducerea sufixului final *-re* pare să fi început încă în latina clasică, unde *ire* + *licet* > *ilicet* „e permis a merge”, *scire* + *licet* > *scilicet* „e permis a ști” sau *videre* + *licet* > *vilicet* „e permis a vedea”. Pentru română, reducerea sufixului *-re* și apariția formei de infinitiv scurt nu reprezintă un accident fonetic (ca urmare a acțiunii legii generale de cădere a elementelor finale, cum s-a întâmplat în limbile romanice occidentale), ci este rezultatul unei tendințe determinate de organizarea internă a sistemului, adică necesitatea de a marca prin forme distincte două valori diferite în planul conținutului. Cu alte cuvinte, raportul dintre cele două forme – infinitiv lung (*cântare*) - infinitiv scurt (*a cânta*) pune în opoziție explicită un *substantiv* față de un *verb*. Fiecare din aceste două valori – nominală și verbală – are o marcă proprie, adică: prezența sufixului *-re* (*cântare*, pl. *cântări*), respectiv absența aceluiași sufix (*cânta*). O dată constituită această opoziție, româna va generaliza cele două forme astfel: infinitivul fără sufixul *-re*, deci scurt, ca expresie a valorii verbale, precedat de morfemul discontinuu de origine prepozițională **a** (*a cânta*), și infinitivul cu sufixul *-re*, deci lung, ca expresie a valorii substantive (nominale) a infinitivului. Fără îndoială că acest proces nu s-a produs dintr-o dată, ci treptat, pe o lungă perioadă de timp. Mai precis, infinitivul lung (sau forma originară a infinitivului) a continuat să-și păstreze, o vreme, valoarea verbală; o găsim în limba veche (secolele 16 și 17), după auxiliarele modale și de aspect, de exemplu: „Din scrisorile lor nici cele ce ar fi fost adevărate *nu le pot oamenii a crede*” (I. Neculce), „Ștefan Vodă *au început a-i gonire* în urmă și *a-i batere*, pînă i-au trecut de

Dunărea” (I. Neculce), „Deci fraților cititorilor, cu cât veți îndemna a ceti pre acest letopisețu mai mult, ... cu atîta veți fi mai învățați **a dare** răspunsurile la sfaturi” (I. Neculce). Din aceeași perioadă forma lungă a infinitivului începe să apară și cu valoare de substantiv, de exemplu: „Trufia întru prăpaste bagă omul, iară smerenia din **cădere** scoate pre el” (Coresi), „Se vor duce ca nește vinovați spre **perire**” (Varlaam), „Nemica n-au știut craiul de **venirea** acei oști, nici de **perirea** lor” (Ureche), „Au stătut de **gătire** împotriva turcilor” (M. Costin). Trecerea treptată de la valoarea verbală a infinitivului lung la valoarea nominală poate fi surprinsă într-un exemplu ca „Și încă și alte multe mari darurile lui Dumnezeu, ce nu e putere de-**a spunerea**” (Coresi), în care infinitivul lung precedat de prepoziția *a* primește articolul hotărât (*a*), dar păstrează sensul verbal. Aceeași valoare verbală a infinitivului lung o găsim ca arhaism în limba populară (“... căci îmi era acum **a scăpare** de dânsul” – Creangă), în formele compuse inversate de condițional-optativ prezent din poezia populară (“**Închinare-aș** și n-am cui/**Închinare-aș** murgului”), cu valoare de imperativ în unele imprecății și blesteme (“**Ardere-ai** în focul iadului”, „Ai mâncat tot, **mâncare-ai** mort”)⁴ sau în formele arhaice și regionale de imperativ prohibitiv (**Nu plecareți!**”, „**Nu călcareți** pe straturile de flori!”). Concomitent, înțelesul altor multe infinitive lungi s-a depărtat sensibil de ideea de acțiune, cum sunt: *avere* „avut, avuție”, *stare* „bogăție, avuție” (om cu stare), *bere* „băătură”, *cerere* „adresă”, *părere* „opinie”, *plângere* „sesizare”, *știre* „anunț, veste”, *putere* „posibilitate, dreptul de a conduce” etc.; unele abia mai păstrează o vagă idee de acțiune (*vedere* „punct de vedere”, *cumpărare* „putere de cumpărare”, *ședere* „locuri de ședere”, *petrecere* „facem o petrecere, un chef”), altele și-au pierdut-o cu totul (*durere*, *fire*, *mâncare*, *lucrare*, *plăcere* etc.), iar, în fine, altele nici nu mai există azi în limbă. Se disting aici mai multe categorii:

⁴ Referitor la formele inversate de optativ-condițional, Al. Philippide (*Gramatica elementară a limbii române*, Iași, 1897, p. 117) spune: "Auxiliarul se poate întrebuința și enclitic și atunci infinitivul are forma întreagă: *aflare-aș, cădere-aș, alegere-aș, ascuțire-aș*".

- infinitive lungi scoase din uz de existența unui alt cuvânt din aceeași rădăcină, de exemplu infinitivul *furare* a fost eliminat de substantivul *furt*, *câștigare* de substantivul *câștig*, *vindere* de substantivul *vânzare*, *credere* de substantivul *crezare*, *batere* de substantivul *bătaie*;

- infinitive lungi care n-au fost întrebuințate niciodată, de exemplu în locul lui *căsătorire* (de la *a (se) căsători*, s-a folosit *căsătorie*, în locul lui *muncire* s-a folosit *muncă*, în locul lui *străduire* s-a folosit *strădanie* sau *străduință*, în locul lui *poftire* s-a utilizat *poftă*, în locul lui *dorire* s-a folosit numai *dorință* sau *dor* etc. etc. Se poate spune, în concluzie, că încă de la finele secolului al XVIII-lea infinitivul lung pierde treptat valoarea verbală, el dobândind tot mai mult sens substantival, morfemul final *-re* devenind și el o marcă a nominalizării (așa după cum vocalele tematice ale celor patru conjugări (I = *-á*, II = *-ea*, III = *-ě*, IV = *-î*: *a cânta*, *a vedea*, *a merge*, *a veni*) au devenit mărci ale infinitivului scurt (vezi mai departe).

Am spus deja că în română, alături de (și din) infinitivul lung a apărut o formă de *infinitiv scurt*. La el vom face aici, cu totul succint și în chip preliminar, câteva referiri.

În structura sa de bază, infinitivul scurt presupune două elemente solidare: un radical și un afix. Din punct de vedere morfologic, relevant este doar afixul. În funcție de afixul cu care se combină radicalul, limba română distinge cinci clase fundamentale: a) radical + *a*: *cânt-a*, b) radical + *ea*: *căd-ea*, c) radical + *e*: *duc-e*, d) radical + *i*: *ven-i*, e) radical + *î*: *cobor-î*. Clasele a), b), și c) reprezintă primele trei conjugări românești, iar clasele d) și e) reprezintă conjugarea a IV-a.

În privința încadrării lui din punct de vedere morfologic, lucrările românești de gramatică mențin o „contradicție”, și anume: infinitivul scurt este integrat în seria *modurilor verbale*, cu toate că i se atribuie valori și funcții nominale, ba chiar este socotit un nume sau „forma substantivală a verbului”. Ceea ce îl situează în paradigma conjugării și nu a declinării este, mai întâi, aderența lui la categoriile gramaticale specifice verbului, neîntrunind nici o caracteristică gramaticală specifică numelui. În speță, infinitivul scurt realizează distincția de tranzitivitate/nontranzitivitate, realizează distincția de diateză (activă: *a ajuta pe colegi*, pasivă: *a fi ajutat de colegi*, reflexivă: *a se ajuta*),

realizează distincția de timp cu ajutorul timpurilor verbului la mod personal (prezent: *învață a cânta*, perfect compus: *a învățat a cânta*, imperfect: *învăța a cânta*, mai mult ca perfect: *învățase a cânta*, viitor: *va ști a cânta*), realizează distincția de persoană și număr (vezi mai sus) cu ajutorul formelor scurte de acuzativ (uneori și de dativ) ale pronumelui reflexiv (a *mă* duce, a *te* duce, a *ne* duce, a *vă* duce) sau prin prezența pronumelui personal în nominativ (înainte de a veni *eu*, înainte de a veni *tu*, înainte de a veni *noi*, înainte de a veni *el*, *ea*, *voi*, *ei*). Deci infinitivul are, totuși, indirect, unele categorii gramaticale specifice verbului.

Dar, dacă, așa cum am amintit, apariția formei de infinitiv scurt a asigurat însăși existența lui în sistemul verbal românesc, trebuie spus că, de la o vreme, el a început să piardă teren, fiind concurat și uneori, după anumite semiauxiliare (*a vrea*, *a trebui*) chiar înlocuit de conjunctiv, probabil ca urmare a influenței limbii grecești (poate și a albanezei și bulgarei). Într-adevăr, limba literară folosește infinitivul la formarea viitorului I (*voi cânta*) și a condiționalul-optativului prezent (*aș cânta*), când este precedat de semiauxiliarul *a putea* (*pot veni*) sau în construcțiile cu *a avea* și *a fi*, la forma negativă, urmate de un pronume relativ sau un adverb relativ: *n-are cine veni*, *nu-i cine pleca*, *n-are ce mânca*, *nu-i unde merge*, *n-are cum sosi*, *n-are cu cine se juca* etc. În graiurile ardelenesti infinitivul mai apare și după verbul *a ști*: *știe cânta*. Tendința de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv, mai accentuată în graiurile muntenești, a fost și este considerată ca o particularitate a limbii române în comparație cu celelalte limbi romanice. Însă, sub influența unor modele străine (din franceză, germană, rusă) limba română a revenit, într-o vreme, la o folosire din ce în ce mai frecventă a infinitivului, bineînțeles în locul conjunctivului. La început, faptul a fost privit ca un câștig, căci evita repetarea în aceeași frază a conjunctivului, repetare care ducea uneori la confuzii. Numai că nu totdeauna folosirea construcțiilor cu infinitivul venite de aiurea a respectat regulile structurii gramaticale românești, ajungându-se la formulări neconforme cu sistemul sintactic al limbii noastre, de exemplu: *se mărginește de a înregistra doar...*, *visa de a se face ofițer*, *il pregătește de a putea suferi*, *ești flămând a te ridica* etc. (Iordan, Guțu Romalo, Niculescu 1967: 204). Astăzi sunt tot mai

frecvente exemplele de felul: *începe prin a afirma, sfârșește prin a declara, s-a specializat în a contesta, au întârziat în a confirma, merge până la a spune, se limitează la a privi* etc. (Graur 1968: 322-324).

Bibliografie

- Benveniste, Emil 1966: *Problèmes de linguistique générale*, Paris.
- Caragiu-Marioțeanu, Matilda 1957: *Sintaxa gerunziului românesc*, în „Studii de gramatică”, vol. II.
- Caragiu-Marioțeanu, Matilda 1962: *Moduri nepersonale*, în „Studii și cercetări lingvistice”, nr. 1.
- Constantinescu-Dobridor, Gh. 1974: *Morfologia limbii române*, București.
- Diaconescu, Ion 1977: *Infinitivul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Diaconescu, Ion 1957: *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, în „Studii de gramatică”, vol. II, p. 105-121.
- Dimitriu, C. 1979: *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Editura Junimea, Iași.
- Edelstein, Frieda 1972: *Sintaxa gerunziului românesc*, Editura Academiei, București.
- * * * 1963: *Gramatica Academiei*, vol. I-II, ed. întâi, București, 1954, ed. a doua, București.
- Graur, Al. 1968: *Tendențele actuale ale limbii române*, Editura Științifică, București.
- Hazy, Șt. 1971: *Gerunziul – predicat „dependent”*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Fascicola I.
- Iordan, Iorgu 1956: *Limba română contemporană (LRC)*, ed. a 2-a, București.
- Iordan, Iorgu 1947: *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, ediția întâi, București, 1943, ediția a doua, București.
- Iordan, Iorgu; Guțu Romalo, Valeria; Niculescu, Alexandru 1967: *Structura morfologică a limbii române contemporane (SMLRC)*, Editura Științifică, București.
- Irimia, Dumitru 1976: *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Editura Junimea, Iași.
- Ivănescu, G. 1963: *Gramatica și logica. I. Structura gândirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în „Analele Universității Timișoara” (AUT), Seria Științe filologice, vol. I, 1963, p. 259.
- Philippide, Al. 1897: *Gramatica elementară a limbii române*, Iași.
- Pușcariu, Sextil 1940: *Limba română*, I. Privire generală, București.
- Șăineanu, Lazăr 1891: *Raporturile dintre gramatică și logică*, București.

Șerban, Vasile 1970: *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a doua, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Trandafir, Gh. D. 1973: *Categoriile gramaticale ale verbului în româna contemporană*, Editura „Casa corpului didactic a județului Dolj”, Craiova.

SHORT OUTLOOK ON THE NONFINITE VERBS

Abstract

Key words: *verbal system, grammatical categories, infinitive/gerund/participle/supine, syntagmatic features.*

The following paper represents a brief outlook on the way that the nonfinite verbs – especially the infinitive – are discussed and treated in Romanian grammar studies. We considered important and interesting to make a presentation of these from the perspective of their forms, their content (semantically speaking), their interrelations and the associations that each of them maintains with the class of the verb, or the ones that they acquired, in time, with other morpho-lexical categories (for example, the infinitive, under its both forms, with the category of the noun, i.e.: its short form through the fact that it names and is the name of an action (*to work, to see, to write, to come*), and its long form through the fact that it received the grammatical categories – gender, number, case, article – of the noun; the supine and the participle are, partly, in the same situation, especially when they don't have a passive sense, which is closer to the class of the adjective).